

MEDARD KEHL

PERSPEKTIVY KNĚŽSKÉ SLUŽBY V KONTEXTU DNEŠNÍ PASTORAČNÍ SITUACE

Z německého originálu „Perspektiven für den priesterlichen Dienst in der gegenwärtigen Glaubenssituation“, in *Auf neue Art Kirche sein: Wirklichkeiten – Herausforderungen – Wandlungen*, Festschrift für Dr. Josef Homeyer, ed. Werner Schreer a Georg Stins (Bernward bei Don Bosco, 1999) 167-177 přeložil v r. 2003 Petr Hruška (překlad byl proveden na základě textu veřejně dostupného na stránkách Theologische Hochschule Sankt Georgen, *Virtueller Leseraum*, <http://www.st-georgen.uni-frankfurt.de/leseraum/index.html>).

Úvod.....	2
1. Ad extra: Kněz a takzvaní ‚věrní církvi vzdálení‘	2
2. Ad intra: Kněz a společné kněžství všech věřících	4
2.1 Služba kněze uprostřed ostatních pastoračních služeb	6
2.2 <i>Koinonia</i> -služba při slavení eucharistie	7

PŘEDMLUVA

Předkládaný článek známého frankfurtského jezuita a ekleziologa Medarda Kehla na téma kněžské služby v nejbližší budoucnosti je svým charakterem typickou teologicko-pastorační reflexí, která bere vážně jak teologické zdroje (tj. zvěst Písma předávanou a nesenou živou tradicí a vykládanou za neustálého rozhovoru s magisteriem církve), tak zdroje založené na konkrétní zkušenosti života a služby uprostřed dnešní kultury. Autor zde ve svých úvahách samozřejmě vychází z mnohem širší, jak teologické, tak pastoračně-sociologické analýzy situace dnešní církve ve střední a západní Evropě, kterou mohou vážní zájemci nalézt v jeho základním ekleziologickém díle *Die Kirche: Eine katholische Ekklesiologie* (Würzburg: Echter Verlag, 1992/2001⁴). Některé témata z této práce pak Kehl stručněji a přístupněji rozvíjí v knize, která pod názvem *Kam kráčí církev? Diagnóza doby* (Brno: CDK, 2000) vyšla i v češtině.

V teologii kněžství, která autorovi poskytuje základ pro tyto reflexe a kterou v článku pouze stručně shrnuje, se Kehl v podstatě shoduje s mnoha dnešními předními teology, kteří berou vážně teologická východiska *communio*-ekleziologie II. vatikánského koncilu a snaží se je tvůrčím způsobem rozvíjet. Je například zajímavé srovnávat, jak se Kehl v teologickém základu shoduje např. s východiskem freiburghského dogmatika Gisberta Greshakeho [viz např. jeho známou teologickou studii *Priestersein*, která nedávno vyšla v podstatně přepracované a pastoračně aktualizované podobě pod názvem *Priester sein in dieser Zeit: Theologie – Pastorale Praxis – Spiritualität* (Freiburg-Basel-Wien: Herder, 2000)], či s přístupem uznávaných amerických teologů, zastoupených např. dílem kardinála Avery Dullese [viz např. jeho knihu *The Priestly Office* (Mahwah, NJ: Paulist Press, 1997)], i když se pak v některých konkrétních postojích k jednotlivým dílčím otázkám tito autoři samozřejmě také liší.

Na druhé straně, co se týče autorových pastoračně-sociologických východisek, bude třeba, aby si je český čtenář sám kriticky porovnal s kulturně-společenskou a pastorační situací v našich zemích, která je přeci jen stále ještě dosti odlišná od situace v Německu. Avšak přesto se zdá, že i přes některé podstatné odlišnosti v nábožensko-sociologickém *profilu* jsou kulturně-sociální *tendence*, které Kehl diagnostikuje, přeci jen i u nás velmi podobné. Proto i *perspektivy*, které autor naznačuje, a *postoje*, které doporučuje, jsou podle mého názoru stejně aktuální a stejně důležité i pro naši vlastní pastorační reflexi kněžské služby v kontextu specifické situace v českých a moravských diecézích. V každém případě pak může být i pouhý styl autorova přístupu k dialogu mezi pastorační a dnešní kulturou (založený na vnímání *šancí* a *výzev*, spíše než jen *obroženi* a *nebezpečí*) a mezi tradičními a novými teologickými důrazy (založený na snaze po okrytí důležitého *jádra* tradice a *zasazení* jej do nového širšího *kontextu*) něčím přinejmenším inspirujícím.

Petr Hruška

ÚVOD

Před pár lety se v *Herder-Korrespondenz* objevil příspěvek o kněžských povoláních v Evropě nazvaný „Prekäre Perspektiven“ [autor Ulrich Ruh, HK 50 (1996) 251-254]. Jak přiléhavá formulace! Na jedné straně po své více jak třicetileté praktické zkušenosti kněžské služby stále s mnohými spolubratry kněžími sdílím pevné přesvědčení, že povolání kněze, především faráře, je svým založením jistě tím nejkrásnějším, které lze v katolické církvi nalézt – právě kvůli tolika možným způsobům jeho ztvárnění a kvůli jeho blízkosti k lidem. Na druhé straně není možné přehlédnout, že toto povolání, snad právě kvůli tomu, že je tak široce založené a nevyhraněné, je v mnoha případech stále těžší kvalitně naplnit. Zdá se, že *strukturálně* u nás začíná narážet na své hranice.

Hesla spojená s touto problematikou jsou všeobecně známá: trvale sporná a nevyřešená otázka současných podmínek připuštění ke kněžské službě, které jsou (ať už s nimi souhlasíme či je kritizujeme) v každém případě spoluzodpovědné za stále tvrději pocíťovaný nedostatek kněží a s ním spojenou zvětšující se jejich přestárlost; dále přetíženost mnohých kněží způsobená tím, že jim je svěřována zodpovědnost za více farních obcí, čímž je pak také prakticky zpochybněn teologicky vysoce smysluplný princip přiřazení *jednoho* kněze k *jedné* farní obci (v roli jejího „presbytera“); či také ona (spíše praktická než dogmatická) nejasnost vlastního profilu kněžského povolání tváří v tvář jinak vítanému a nutnému pastoračnímu uplatnění dalších církevních povolání, jejichž nositelé ovšem často v dnešní situaci musí nahrazovat chybějící kněze, pročež i sama tato nová pastorační povolání mohou jen velmi těžko rozvinout svůj vlastní profil.

Pod vlivem této nejisté situace je otázka po realistických perspektivách kněžské služby často spojena s obavami: Jaké perspektivy lze tedy vůbec dnes pro toto povolání načrtnout, aby jak mladší, tak starší kněží v tomto povolání a *skrze* toto povolání (a ne vedle něj či dokonce proti němu) mohli žít lidsky a duchovně naplněný život? Jak můžeme my kněží v rámci strukturálně daných a podle všeho ne tak brzy se změnivších (jak vnitrocírkevních, tak společenských) možností žít tak, abychom mohli zakoušet, že ono staré Boží zaslíbení dané Abrahámovi platí i dnes pro nás: „Budeš požehnáním!“ (Gen 12,3)? Požehnáním pro dnešní lidi, žijící v kontextu kulturní situace evropské moderny s celou její mnohoznačností; požehnáním, které je lidem našeho kulturního okruhu, jak těm, co jsou církvi blízko, tak i těm vzdálenějším, schopno zprostředkovat zkušenost uzdravující Boží blízkosti?

Ve světle těchto otázek se chci soustředit na dva aspekty spojené s tématem „kněžská existence dnes“, které na jedné straně chápou teologická východiska kněžské služby jako dané a akceptované, na druhé straně berou vážně i dnešní (jak vnitrocírkevní, tak kulturní) situaci. Na základě tohoto spojení teologie a kulturní diagnózy se pak pokusím předpovědět některé perspektivy (či skromněji: některé vývojové linie), které se již nyní rýsují a které dávají tušit určité možné budoucí akcenty kněžského povolání v rámci našeho kulturního okruhu. Přitom bych chtěl především povzbudit tento vývoj (při vší jeho očividné mnohoznačnosti) vidět také jako šanci a výzvu, abychom se na něj mohli připravit ofenzivně, a ne jen defenzivně. Ony dva aspekty, kterým se chci věnovat, se týkají kněžské existence „ad extra“ (tedy kněžské existence chápané spíše ve světle kulturně podmíněné situace života z víry) a „ad intra“ (tedy kněžské existence chápané spíše ve světle situace života z víry uvnitř farních obcí). Obojí je v jasném vzájemném napětí, avšak velmi dobře lze poukázat i na určité možné styčné body.

1. AD EXTRA: KNĚZ A TAKZVANÍ, VĚRNÍ CÍRKVI VZDÁLENÍ

Začnu konstatováním známého jevu, že naše církve a naše farní obce se dnes ocitají pod stále silnějšími útoky a tvrdou kritikou, což je pak také důvodem i ke zpochybňování naší kněžské identity. Právě pod *tímto* úhlem pohledu bych chtěl naši otázku nyní dále rozvinout. Jde zde o skutečnost, že asymetrie mezi aktivními členy farních obcí a neaktivními členy církve se stále zvětšuje. Podle nejnovějších sociologických průzkumů religiozity je tento poměr průměrně v celé Spolkové republice 18% : 82%. Již po několik let se navíc tento poměr každoročně zhoršuje asi o 0,5% v neprospěch aktivních členů farních obcí, přičemž je třeba samozřejmě zohlednit regionální rozdíly [srov. M. N. Ebertz, *Kirche im Gegenwind* (Freiburg, 1967 – 1998²) 64n]. To znamená: V povědomí 80% všech pokřtěných katolíků již církev není (na rozdíl od jejího vlastního sebepochopení) žádným společenstvím víry, které by jakožto

znamení a nástroj Boží spásné vůle mělo nějaký význam nebo bylo nutné pro spásu lidí. Církev je touto skupinou vnímána spíše jako společenská servisní organizace zaměřená na poskytování náboženských služeb, a to především služeb zaměřených (1) na hraniční situace lidského života, čili na situace spojené s narozením a smrtí (zde je kontakt s církví stále nejčastější!), ale také (2) na určité důležité klíčové okamžiky v rámci života jednotlivce či rodiny (jako např. svatba či první přijímání a biřmování dětí), a konečně i (3) na různé církevní slavnosti, které se staly společným kulturním vlastnictvím a zároveň mají jistý emočně-zážitkový náboj (jako např. vánoce, sv. Martin, posvícení, snad dokonce také Svatý týden, pokud je jeho symbolické bohatství plně rozvinuto apod.).

Nyní bych chtěl položit otázku: Co tento jev znamená pro teologické a existenciální sebepochopení kněží u nás? Takovýto jev přeci nemůže být při uvedeném rozložení očekávání lidí a s tím spojenými časovými nároky odbyt jako nějaký *okrajový fenomén*, jako nějaká sice nevyhnutelná, ale teologicky nevýznamná a existenciálně spíše zatěžující nepřijemná povinnost způsobená dnešní zvláštní situací, jako něco, nad čím lze mávnout rukou podle motto: „Chtě nechtě dnes kněží musí být navíc také ještě poskytovateli určitých veřejných náboženských služeb...“ Já osobně v tomto jevu víc a víc spatřuji skutečnou *výzvu*. Vždyť je zcela jasné, že tito křesťané v knězi nehledají žádného vůdce farní obce či někoho, kdo zastává klíčovou integrující roli uvnitř jedné či více farností. S farností tito lidé zpravidla nechtějí mít nic víc společného než právě tyto krátké okamžiky setkání ve zmíněných pro ně klíčových situacích. V knězi také jen zcela výjimečně tito lidé vidí a hledají pastýře duší, se kterým by mohli prohodit své osobní problémy či od kterého by mohli očekávat nějakou konkrétní pomoc v životě nebo ho dokonce požádat o duchovní doprovázení. Právě tak výjimečně je od kněze očekávána služba hlasatele evangelia, která by lidem mohla pomoci nalézt základní životní orientaci. Ne, tito křesťané podle mého v knězi spatřují a hledají nejspíše tak ještě někoho, kdo představuje *sakrální a mystagogickou kompetenci církve* [srov. M. N. Ebertz, *Kirche im Gegenwind* (Freiburg, 1967 – 1998²) 65n; M. N. Ebertz, „Ein Ordnungsruf: Zur sakralen und funktionalen Autorität“, in *Pastoralblatt* 50 (1958) 58n].

Jakkoli tento transcendentní rozměr kulturně akceptované religiozity může být nejasný, magicky-ritualistický či deistický nebo také gnosticko-přírodně-mystický, lidé zde přeci jen právě v konkrétních hraničních, přechodových či slavnostních okamžicích svého života nebo ve význačných obdobích ročního rytmu pocítí *koněčnost*, zranitelnost a nejistotu své vlastní existence. Snad právě proto se stále ještě v takovýchto okamžicích obrací na církev, aby v jejím rituálním rámci našli určitou náboženskou stabilizaci uprostřed křehkosti života, kterou chtě nechtě nemohou zcela potlačit. Takto se – teologicky vyjádřeno – chtějí ujistit o *Božím požehnání* pro svůj život, o požehnání Boha, který jim je sice zcela cizí, ale vzhledem ke kterému si stále uchovávají jakousi vágní naději, že přeci jen jakožto jakási ochranná moc nad jejich životem a nad životem jejich dětí může existovat. A církev, obzvláště kněze, pak někde ve svém povědomí shledávají něčím či někým, co nebo kdo jim může poskytnout jakési oprávnění právě k této naději.

Jak s takovýmito očekávání zacházíme? Jestliže se zcela nechceme zříci přítomnosti církve, křesťanského obrazu člověka a křesťanské etiky v našem veřejném kulturním prostoru a jestliže se tak nechceme stát jakousi katolickou variantou svobodné církve, která se opírá jen o pár „skutečně přesvědčených“, pak se k tomuto jevu musíme zcela vážně postavit tváří v tvář a především se pokusit na něj reagovat *pozitivně*, tedy pokusit se z něj vytěžit něco dobrého. V souvislosti našich nynějších úvah je pro nás nyní druhořadé, jestli na tato očekávání i nadále budeme reagovat v rámci naší svátostné pastorace nebo zda zde spíše plněji využijeme možnost různých diferencovaných žehnacích slavností (což já osobně, i přes všechny s tím spojené problémy, upřednostňuji) [srov. podrobněji M. Kehl, *Kam kráčí církev? Diagnóza doby* (Brno: CDK, 2000) 97-108]. V tomto kontextu mi nyní jde jen o to, abych zde podnítil úvahy nad tím, co tato skutečnost může v dlouhodobém výhledu znamenat pro naše vlastní sebepochopení jakožto kněží. Neboť právě zde také mohou být ukryty *šance a výzvy*, které nám Bůh může nabízet právě skrze tuto kulturní situaci: Nepatří snad správně pochopená „sakrální kompetence“ podstatně ke svátostné „posvěcující službě“ kněze a není právě tato služba jedním z ústředních důvodů pro kněžské svěcení?

Výrazem „sakrální či mystagogická kompetence“ zde mám na mysli z osobní důvěrné zkušenosti vyrostlou schopnost uprostřed naší skutečnosti zpřístupňovat dimenzi *posvátna*, tj. dimenzi toho, co je

předmětem specificky náboženského aktu, ve kterém se lidé chtějí přiblížit skrytému, a přeci jen stále znovu (právě v hraničních situacích) se odhalujícím tajemství naší skutečnosti, a to ať už v účtě před neproniknutelnou cizostí, či v naději na darovanou blízkost (srov. slavnou charakteristiku „posvátna“ u Rudolfa Otta: „*mysterium tremendum et fascinans*“). Tato dimenze „posvátného tajemství“ je tradičně zpřítomňována v určitých liturgických znameních, gestech, jednáních a vyprávěních.

Pokud všechna pozorování dnešní náboženské situace nejsou chybná, zdá se, že právě toto je pro velkou část našich současníků, právě pro ony pokřtěné, ale církvi vzdálené (kteří tvoří 80% katolíků v naší zemi), důležitým styčným bodem jejich pouze občasných kontaktů s církví, a tím také s kněžími. A zdá se, že tato poptávka po knězi v tradičním nábožensko-dějinném smyslu, tedy po „prostředníku posvátného“, při které se také samozřejmě předpokládá ona osobní důvěrná (a ne pouze ritualistická) zkušenost s posvátnem, je v naší nábožensky tak různorodé současné kultuře opět stále více přítomna i mezi křesťany; a to jak mezi křesťany, které lze označit za (v tradičním slova smyslu) „zbožné“, tak i mezi oněmi církvi vzdálenými.

Tento vývoj, který nás zasahuje spíše zvenčí a který je kulturně podmíněný a církvi velmi těžko usměrňovatelný, pro nás může být zcela jistě něčím docela nepohodlným. Vždyť jakoby tato tendence ukazovala zcela opačným směrem než mnohé oprávněné vnitrocírkevní a teologické snahy o odsakralizování obrazu kněze v pokoncilním období. Hrozící nebezpečí opětovného zredukování kněze na jeho sakrálně-kultickou roli, které bylo posledním koncilem konečně překonáno, není možno přehlížet. Navíc i obraz kněze, který odpovídá očekáváním uvnitř našich farních obcí, převážně zdůrazňuje jiné akcenty (zde se setkáme právě s velkým důrazem na integraci, participaci a komunikaci). A přesto: To vše nás neopravňuje k tomu, abychom před tímto, možná pro nás i velmi nepříjemným vývojem zavírali oči či abychom tyto potřeby diskriminovali, a tím je zcela vytěsnili z oblastí našeho zájmu.

Specifickou *výzvu* a *šanci* zde vidím především ve dvou bodech:

1. Z obecně-kulturní perspektivy vyplývá, že se nám v dnešní společnosti vedle diakonické kompetence (s jasnou preferencí pro slabé a marginalizované) relativně nezpochybněně přičítá také kompetence nábožensko-sakrální. Tato skutečnost může být dobrou *styčnou oblastí*, díky které můžeme zabránit, aby naše specificky na křesťanské víře založená zkušenost „posvátného tajemství“ jakožto osobní, zcela se vydávající dobroty v základu všech věcí zcela nezmizela z všeobecného povědomí lidí.
2. Tato kulturně podmíněná očekávání nám pak dále také pomáhají *relativizovat* čistě *vnitrocírkevní* a *úzce teologické* chápání kněze, které je pak také často zaměřeno jen na jeden typ sociálního prostředí, a tím velmi zúženo. To pak pro kněze prakticky znamená, že i on by měl být intenzivněji přítomen v této mystagogické službě „ad extra“ (tedy ve službě přesahující obec aktivních křesťanů) a neměl by tuto službu prostě delegovat na jiná pastorační povolání s odůvodněním, že se musí soustředit na jeho „vlastní“ úkoly uvnitř farní obce. Takováto služba v žádném případě nemusí být nějakou novou, náročnou oblastí pracovního nasazení. Z vlastní zkušenosti vím, jak blahodárně na lidi v nejrůznějších situacích působí již takové zcela prosté *žebmací gesto* (např. po nějakém osobním rozhovoru, při návštěvě v rodině, při bohoslužbě, které se účastní převážně církvi vzdálení lidé apod.). Často takovéto gesto zasáhne hlouběji než mnohá slova, která mnohdy produkujeme. Jde zde jen o to, abychom měli jen trochu více odvahy a fantazie, a tak abychom byli schopni onu autenticky sakramentální kompetenci rozvinout i za hranice obvyklých zvyklostí. Mnozí lidé to v naší kultuře od nás očekávají, a to v žádném případě ne neprávem.

2. AD INTRA: KNĚZ A SPOLEČNÉ KNĚŽSTVÍ VŠECH VĚŘÍCÍCH

Skutečnost, že II. vatikánský koncil znovu odkryl starou patristickou a scholastickou nauku o společném kněžství a že ji postavil do centra své ekleziologie, jistě patří k nejrevolučnějším a nejvýznamnějším krokům posledního koncilu s dalekosáhlými důsledky. Hesla jako „sebeuvědomění farní obce jakožto subjektu pastorače“, „rozvoj synodálních struktur“, „vznik mnoha nových pastoračních povolání“, „na spolupráci založené, kooperativní vedení farní obce“ atd. jasně ukazují, jak

dalece byl od té doby překonán zúžený potridentský obraz církve. Avšak druhou stranu mince zde také nelze zapřít: určité znejistění jak samotných kněží, tak farních obcí (především aktivních – na základě profesionální či dobrovolné služby – spoluzodpovědných členů farností) ohledně otázky, v čem pak tedy vlastně spočívá ono specifikum „zvláštního kněžství“ či proč pak tedy musí ještě existovat nějaká služba kněží *svěcených*. Chtěl bych zde proto napřed jen krátce shrnout současný teologický *konsensus* v této otázce, abych se pak mohl spíše věnovat s touto otázkou spojené situačně podmíněné problematice. Nakonec se opět pokusím naznačit určité možné perspektivy, případně vývojové linie.

Teologicky je dnes na onu výše položenou otázku všeobecně odpovídáno takto: Ono zvláštní, ve svátosti svěcení udílené kněžství je oficiálně-reprezentativním [*amtlich-repräsentative*] „znamením a nástrojem“ *pro* společné kněžství všech věřících; je zcela určeno ke službě tomuto společnému kněžství. Avšak k jaké službě? Kněžství udílené svátostí svěcení má uprostřed společného kněžství, zároveň „*in persona ecclesiae*“ (jménem církve) a „*in persona Christi capitis*“ (jménem Krista – Hlavy), zpřítomňovat (ve křtu, biřmování a eucharistii udělený) podíl *celé* církve na *jednom a jediném* spásně účinném kněžství Kristově. Aby se mohla zdařile realizovat sebetranscendence církve směrem ke Kristu a aby tak církev skutečně mohla být *Kristovou* „svátostí spásy“ pro celé lidstvo a zůstávat *Kristovým* tělem, o to se má právě starat zvláštní kněžství. Jinými slovy, zvláštní kněžství má být svátostně-strukturální podmínkou, která má právě toto umožňovat [*sakramental-strukturelle Möglichkeitsbedingung*]; tj. podmínkou, která je sice nutná, ale stojí spíše v pozadí (tak, jak to je vlastní každé „umožňující podmínce“) [viz M. Kehl, *Die Kirche: Eine katholische Ekklesiologie* (Würzburg: Echter Verlag, 1992/2001⁴) 105-115; 432-438].

Naše otázka jde ale ještě o krok dále: Jak toto teologické určení místa zvláštního kněžství v církvi může být *prakticky* realizováno tak, že se stane jak pro kněze samotného, tak pro ostatní věřící viditelným, jednoznačným a srozumitelným znamením identity kněze? Člověk přeci nemůže žít a sloužit jen jako nějaká pouhá „transcendentální umožňující podmínka“... Na to je dnes v rámci široce akceptované *communio-ekleziologie* většinou odpovídáno takto: Úkol, který je vlastní službě kněze (a především také službě biskupa) a který mu propůjčuje konkrétní identitu spočívá ve službě společenství a jednotě (tzv. „*koinonia-službě*“), tedy v *zodpovědné integraci*, v koncentrickém propojování všech základních projevů církve [Grundvollzüge der Kirche], případně základních rozměrů kněžství Kristova (tj. *martyria* [služba slova], *leitourgia* [bohoslužba], *diakonia* [služba lásky]) [srov. E. Kunz, *Die Lehre von der Eucharistie*, nezveřejněný rukopis (Frankfurt, 1997) 69]. Ve všech těchto základních projevech mají být biskup a kněz nutně společně aktivní, avšak tak, že v žádném případě ostatní nevyklučují, nýbrž je v co největší míře naopak do společné služby, dokonce i do samotné vedoucí služby integrace vtahují. Avšak při vši participaci a kooperaci – právě *oni* (kněží a biskupové) jakožto „pastýři“ zůstávají v posledku zodpovědní za jednotu *koinonia* (společenství): v místní církvi, v jednotlivých farních obcích, a tím i v kontextu jedné univerzální církve.

Tolik tedy k souhrnu teologického konsensu. Naše počáteční otázka však přesto zůstává živá: Jak tato „*koinonia-služba*“ může být konkrétně uskutečňována ve všech oněch výše zmíněných náročných podmínkách? Nehodí se takovýto koncept spíše do nějaké ideální situace, která je dnes více a více spíše výjimkou, totiž tam, kde je *jeden* kněz jakožto „presbyter“ přiřazen k *jedné* farní obci nebo alespoň k nějakému ještě stále přehlednému farnímu svazu? Jak je ale možné onu duchovní službu integrace a vedení přiměřeně uskutečňovat za situace, kdy jsou pastorační oblasti, za které je kněz zodpovědný, stále větší a větší, a kdy kněží k dispozici je stále méně a méně a jsou stále starší a starší?

Zde bych chtěl zařadit určitou *poznámku na okraj*: Dlouhodobě se zdá být jako málo smysluplné se v souvislosti s tímto dilematem stále navážet do současně platných *podmínek přípuštění* ke kněžské službě a především na ně svalovat všechnu vinu. Já osobně jsem přesvědčen: I kdyby tyto podmínky byly změněny třeba ve směru k *virii probati* a *mulieres probatae* (třeba i jen jáhenské svěcení), což se bezpochyby i celosvětově stále naléhavěji jeví jako vhodná reakce na současnou nouzi [*immer dringlicher not-wendig*], přineslo by to sice určité citelné ulehčení a uvolnění celkové pastorační situace v mnoha místních církvích po celém světě, avšak onen základní, kulturně podmíněný problém středoevropských a západoevropských církví, onen dalekosáhle postupující odliv aktivních, ve farních obcích žijících pokřtěných členů církve, by se tímto nevyřešil. Proto je také jisté, že k větším „pastoračním celkům“ chtít nechtět dojdeme tak jako tak. Nedostatek kněží je u nás pravděpodobně jen o 15 až 20 let dříve a

silněji pocíitelný než „nedostatek farních obcí“ (spočívající v nedostatku dostatečně aktivních farníků), který se již také již dnes jasně hlásí o slovo. Jen tam, kde se farní obce či vikariáty zcela systematicky snaží ve velkém měřítku zatahovat věřící do spoluzodpovědnosti za pastorační péči a trpělivě se do této spolupráce již nyní zacvičují, budou i za budoucích ztížených podmínek schopné dále existovat jakožto *živé* (a ne pouze jako formální) obce. Jedním z důkazů tohoto tvrzení je podle mého situace evangelických církví zde v západní a střední Evropě, která i přes přímo výtečné pokrytí profesionálním personálem přesto již tímto směrem pokročila mnohem dál.

Proto ještě jednou naše otázka: Jak je možné za těchto již jasně se o slovo hlásících podmínek teologicky a lidsky zodpovědně uskutečňovat onu duchovní „*koinonia*-službu“ kněží? Zde se chci při vši opatrnosti odvážit učinit jednu prognózu: Lze předpokládat, že integrace skrze bezprostřední pastorační přítomnost kněze v nejrůznějších životních oblastech lidí, a tím také v nejrůznějších základních projevech církve [*Grundvollzüge der Kirche*], bude bohužel stále méně možná. Toto je možná ta nejbolestivější ztráta, se kterou se v dlouhodobém výhledu bude muset vyrovnat většina kněží dnes působících jako faráři. Pastorační činnost přímo mezi věřícími bude pro ně (podobně jako pro biskupy) nejspíše nadále možná jen příležitostně, modelově nebo v nějaké zcela jasně vymezené oblasti. Na druhé straně *primárně* organizační integrace, založená více méně na formálně-právní rozhodovací pravomoci a konečné zodpovědnosti, také nebude pro sebepochopení kněze příliš plodná a schopná podporovat rozvoj jeho specifické identity; tato role – při vši své částečné oprávněnosti – zůstává pro kněžské povolání příliš vnější, příliš nesená vnějšími danostmi.

Místo toho se mi zdají již dnes být důležité především dva důrazy, které v budoucnosti nejspíše nabudou ještě většího významu a které musí být jeden s druhým *nerozdělitelně* vzájemně propojeny, aby se předešlo jejich příliš křiklavým chybným pochopením a na nich pak založeným chybným pastoračním krokům. Jsou to důrazy v oblasti kněžské služby, které se jakoby dotýkají „tvrdého jádra“ katolického obrazu kněze *před* i *po* II. vatikánském koncilu; a jak je známo, právě v dobách nouze nabývá takovéto „tvrdé jádro“ na významu.

2.1 SLUŽBA KNĚZE UPROSTŘED OSTATNÍCH PASTORAČNÍCH SLUŽEB

Skupina křesťanů, kteří se aktivně (na základě profesionální či dobrovolné služby) podílejí na pastoračním životě a zodpovědnosti, bude nejspíše stále více a více krystalizovat jakožto „primární skupina“ „*koinonia*-služby“ kněze, jakožto místo jeho „bezprostřední“ pastorační služby (tzv. „pastorace pastorujících“). Zde bude na knězi vyžadována především jeho *komunikativní* a *spirituální* kompetence, a také dialogicko-kooperativní vedení a duchovní doprovázení této skupiny. O tomto důrazu bychom mohli říci, že zde přichází ke slovu „tvrdé jádro“ obrazu „*presbyterské* služby“ načrtnutého II. vatikánským koncilem. Ovšem z dlouhodobějšího pohledu, tj. při zvětšující se rozloze „pastoračních celků“ a zároveň zmenšujícím se počtu kněží, může být podle mého názoru tento úkol strukturálně dobře naplňován jen tehdy, když v každém, relativně „velkoplošně“ zaměřeném týmu pastoračního vedení [*pastoral Leitungsteam*] bude zastoupeno vždy *několik* kněží (podobně jako je tomu třeba v místní církvi v Paříži) a když se tedy takto alespoň trochu budeme i na rovině každodenní pastorační práce uvnitř nějaké větší pastorační oblasti blížit realizaci starocírkevní a II. vatikánským koncilem znovu nově objevené struktury presbyterského *kolegia* (at' už doprovázené nějakou formou skutečně společného života, „*vita communis*“, či ne). Neboť právě takto bude nejspíše možné, aby se různé kněžské kompetence jednotlivců mohly jasněji diferencovat a vyprofilovat (at' už směrem k vůdcovské roli přísném slova smyslu či spíše směrem k duchovnímu doprovázení, nebo k důrazu na spíše svátostnou či spíše diakonickou službu v jednotlivých farních obcích), takže konečnou zodpovědnost za všechno nebude nakonec muset nést zas (tak jako dřív) jen *jeden* kněz. To by také usnadnilo mnohem jasnější vyprofilování i ostatních profesionálních i dobrovolnických pastoračních služeb uvnitř takovéhoho pastoračního týmu, které by pak také nebyly stále využívány jako „náhrada“ za službu kněžskou.

Takováto více kolegiální forma vykonávání kněžské služby je ovšem dnes ještě více než dříve spojena s nutností zaplatit za ni vysokou a jistě i velmi povážlivou cenu stále radikálnějšího zřeknutí se plošné, do určité míry rovnoměrně rozložené přítomnosti kněze ve všech v budoucnu ještě existujících větších

či menších farních obcích určité diecéze. Protože však tuto cenu – při pokračujícím nepružném lpění na dnes platných podmínkách přípuštění ke kněžství – nejspíše zaplatit budeme muset, zdá se mi, že kolegiální přiřazení více kněží k větším (a proto také méně početným) „pastoračním jednotkám“ pak z obecného pohledu přeci jen poskytuje pro kněžské povolání lepší perspektivu, než ony u nás v současnosti stále praktikované (ale v posledku beznadějně) snahy o plošné pokrytí co nejvíce farností alespoň jedním knězem tak dlouho, jak to je jen trochu možné (i když i to se samozřejmě děje pod nálepkou „kooperativní pastorační“ ve spolupráci s ostatními pastoračními službami, mezi jiným také někdy s nějakým tím kaplanem či knězem v důchodu). V onom druhém případě se mi totiž zdá, že je v tomto přístupu předprogramováno stále se zvyšující strukturální předdimenzování, a tím také stále se prohlubující neatraktivita farářského povolání [srov. k tomu také mé úvahy ohledně tendence k profilovaným farním obcím či „krystalizačním bodům“ křesťanského života v M. Kehl, *Wohin geht die Kirche?* (Herder: Freiburg, 1997⁶) 131nn; v českém překladu M. Kehl, *Kam kráčí církev? Diagnóza doby* (Brno: CDK, 2000) 94nn].

Tolik tedy k *prvnímu* důrazu, který se týkal převážně budoucí role kněze uprostřed skupiny pastoračních spolupracovníků. Nyní ke *druhému* důrazu, ve kterém půjde o budoucí vztah kněze k věřícím obecně.

2.2 KOINONIA-SLUŽBA PŘI SLAVENÍ EUCHARISTIE

Vzhledem ke službě kněze ve vztahu k celému společenství věřících bude pravděpodobně znovu zhodnocena jeho tradiční role „reálně-symbolické“ integrace. To konkrétně znamená: *Eucharistie* jakožto účinný reálný symbol communia a propojení všech základních církevních projevů [*kirchliche Grundvollzüge*] bude nejspíše ještě mnohem silněji než dříve tím *nejvíce zdůrazněným* způsobem kněžské služby integrace a vedení, aniž by ovšem kněžská služba byla či směla být zredukována jen na tento rozměr. Důvody pro toto tvrzení jsou mnohé: Primárně je to váha tímto směrem ukazující církevní tradice sahající až do 3. století, která se v krizových obdobích projevovala ještě intenzivněji než kdy jindy; pak zde hraje roli obnovená a všeobecně akceptovaná communio-teologie a eucharistická teologie II. vatikánského koncilu; stejně tak tímto směrem ukazuje i ono stále nepřetržitě platné propojení mezi knězem a slavením eucharistie jasně přítomné ve spiritualitě farních obcí v téměř všech místních církvích světa; a konečně zde působí i ona relativní jednoznačnost, se kterou služba předsedání slavení eucharistie může být v církevní veřejnosti všemi vnímána a identifikována jakožto služba *typicky* kněžská. Všechno toto podle mého názoru přispěje k tomu, že v kontextu budoucí situace života z víry u nás slavení eucharistie (včetně s ní bezprostředně spojených svátostných a kerygmatických služeb) velmi dominantně vystoupí do popředí jakožto *nejcharakterističtější* proprium kněžské služby; v každém případě tento důraz bude větší, než jsme byli zvyklí a než by se nám nejspíše líbilo na základě koncilní a pokoncilní teologie kněžské služby a naší obvyklé praxe. Avšak ať už nám to vyhovuje či ne, já osobně jsem si téměř jist, že takovýto intenzivnější důraz na eucharistii přijde, soudě třeba jen podle situace církvi v tzv. „třetím světě“. Tyto církve musí již velmi dlouho žít s mnohem méně kněžími a sloužit v podstatně větších pastoračních celcích než my a přesto jsou to všeobecně vzato církve mnohem živější a kreativnější. Jejich pastorační vliv na nás zde v Evropě bude v budoucnosti jistě silnější než vliv evropských církvi na ně.

Opět tedy kladu otázku: Jak se k takovému vývoji postavíme? Přeci nemá žádný smysl soustředit se *pouze* na to, že tuto tendenci budeme *jenom* zpochybňovat a že se budeme *jen* stále zaklínat (bezpochyby existujícím) nebezpečím redukování kněze na klasického odříkávače mší či kultického služebníka, který cestuje po kraji a žije jen ze svého mešního nádobíčka. Ano, zcela souhlasím! Avšak také si myslím, že zde zároveň spočívají *šance* a *výzvy*, na které bychom mohli reagovat s pastorační a liturgickou fantazií.

Abychom se vyvarovali zmíněných nebezpečí, bude především důležité mít stále živě před očima koncilní *eucharistickou teologii*. To znamená, že bude třeba dbát o to, aby eucharistie právě nebyla znovu redukována pouze na obětování a „proměňování“ obětních darů knězem, nýbrž aby zůstala zasazena do širokého ekleziologického kontextu; aby stále byla (na rozdíl od oněch reduktivních tendencí) chápána jakožto sjednocující a jednotu darující střed Božího lidu, který je jako celek subjektem tohoto slavení; aby byla slavena a žita jakožto koncentrické propojení všech důležitých životních projevů církve [*Lebensvollzüge der Kirche*] atd. Právě tehdy, když se tato reálně-symbolická integrace bude v budoucnosti

stále méně vztahovat k jedné konkrétní místní farní obci a stále více zaměřovat spíše na větší pastorační celky, bude tento ekzeziologický rámec výjimečně důležitý *jako kritérium rozlišování*: totiž rozlišování duchů, *jak často* má být eucharistie v neděli smysluplně slavena na jednom místě ve službě konkrétního církevního společenství, či *kde*, ve kterém kostele a pro kterou „spádovou oblast“ má být slavena [srov. k tomu postní pastýřský list biskupa Franze Kamphause, *Unser Sonntagsgottesdienst* (Limburg, 12. 2. 1998)].

Jestliže se tedy již dnes chceme na tento vývoj připravit zároveň vstřícně i kriticky, bude k tomu zcela rozhodně patřit – kromě onoho nezbytného ekzeziologického zasazení eucharistie – také láskyplná a fantazií proniknutá péče o slavení eucharistie, a to jak skrze kněze, tak také skrze pokud možno co nejvíce ostatních spolupracovníků a spolupracovnic a skrze všechny spoluslavící věřící. Dvě věci jsou při tom podle mého názoru obzvlášť důležité:

1. Za prvé, aby byla eucharistie skutečně také slavena tak, že bude konkrétně zakoušena jakožto *integrující*, tj. *koinonia*-tvořící (společenstvítvorná a sjednocující) slavnost: aby tedy pokud možno co nejvíce spoluslavících věřících také aktivně vystupovalo v roli nositelů liturgického jednání; aby nejružnější věkové skupiny a skupiny založené na nejružnějších životních situacích (např. děti, mládež, mladé rodiny apod.) byly výslovně a konkrétně vtaženy do eucharistického slavení i při běžné nedělní bohoslužbě, aby jim tedy dělalo radost slavit eucharistií s celou farností, a nejen při svých speciálních bohoslužbách. Jen tak může být církev jakožto *communio* také zcela konkrétně prožitelná a všemi smysly zakusitelná; nakonec i samotný kněz pak může při takovémto slavení prožít, jak smysluplný a naplňující může být právě tento sakramentální střed jeho povolání.
2. Za další, mnohé závisí na tom, zda je eucharistie také slavena „reálně-symbolicky“, tj. zda je její slavení smyslově zakusitelné v jeho plné *symbolické síle*. Slavení eucharistie nesmí spočívat ani v pouhém rutinním odříkání rituálu, ani v přebujelých komentářích a modlitbách příliš spontánního a předvádějícího se „celebrování“. Jestliže si např. dnes kněží stěžují, že mnozí věřící sotva vnímají nějaký rozdíl mezi slavením eucharistie a bohoslužbou slova s rozdáváním svatého přijímání (jedině snad ještě to, že se při slavení eucharistie připravují hostie – podobně jako dříve k adoraci, tak dnes – pro bohoslužbu slova s rozdáváním svatého přijímání), pak je to způsobeno ani ne tak nedostatečným teologickým vzděláním našich farníků, jako spíše námi kněžími spoluzaviněným zakrněním eucharistické symboliky. Jen několik heslovitých poznámek: Lámání chleba, které přeci bylo původně tím nejdůležitějším a centrálním eucharistickým symbolem, je dnes většinu vykonáváno jen jakoby mimochodem a často zcela nepovšimnutě; přijímání podobojí je téměř vždy obětováno praktickým důvodům; vtažení obce do eucharistické anafory by mohlo být příležitostně posíleno vloženým zpívanými odpověďmi; ústřední pasáže eucharistické modlitby by mohly být zpívány; při přípravě darů by mohlo být jasněji vyjádřeno, jak je pro Boha důležité to málo, co přinášíme, aby to požehnal a proměnil v náš životní pokrm atd. Tolik toho při slavení eucharistie zakrnělo a tolik se toho stalo pouhou rutinou! Proto se také pro všeobecné povědomí stalo zcela nedůležitým (nebo zůstalo nedůležitým), jestli jsou hostie při přijímání rozdávány ze svatostánku nebo z oltární misky. Pak se pak však nikdo nemůže divit, když věřící, pokud mohou prožívat dobře uspořádanou bohoslužbu slova s rozdáváním svatého přijímání, plné slavení eucharistie už nějak zvlášť nepostrádají (nehledě k tomu, že pokud se takováto bohoslužba slova s přijímáním stane pravidlem, je to i teologicky a liturgicky ve skutečnosti velmi pochybná záležitost). Avšak toto je třeba změnit ani ne tak skrze nějaká právní nařízení, jako spíše skrze vědomé prohloubení „eucharistické kultury“.

Své úvahy bych chtěl ponechat při těchto náznacích. Obě uvažované perspektivy či vývojové linie kněžské služby – „služba požehnání“ ad extra a „služba jednotě“ ad intra – jsou očividně ve vzájemném napětí. Avšak v určitém smyslu obě tyto linie konvergují směrem k tomu, co lze nazvat sakrální, mystagogickou či *sakramentální kompetencí*. Povzbudit k tomu, abychom my kněží tuto schopnost nejen nezanedbávali, ale tvůrčím způsobem ji rozvíjeli a na tomto základě dospěli k lidsky i duchovně životaschopnému profilu kněžské služby (aniž bychom ovšem tuto službu redukovali pouze na tento rozměr), bylo hlavním motivem těchto úvah.